State Studies of Contemporary Iran

02

Vol. 12
Summer 2026

Research Paper

Received: 2026/05/21
Revised: 2026/08/11
Accepted: 2026/08/27
Published: 2026/08/27
P.P: 111-137

ISSN: 2783-1914
E-ISSN: 3092-7765

The Legitimacy Of The Islamic Republic Of Iran's Retaliatory Action Against The International Atomic Energy Agency Following a Military Attack on Peaceful Nuclear Energy Facilities

Valiollah Nasiri [1] | Saleh Rezaei Pishrobat *[2] | Hojjat Salimi Turkmani [3]

Abstract

The politicized, selective, and discriminatory approach of the Director General of the International Atomic Energy Agency towards the Islamic Republic of Iran and the joint attacks by Israel and the United States on Iranian nuclear facilities led the government of the Islamic Republic of Iran to adopt a multi-layered policy, a strategy of "deliberate ambiguity," and was legally required to suspend cooperation with the International Atomic Energy Agency based on a law passed by the parliament.The present study uses a descriptive-analytical method to examine the legitimacy of the Islamic Republic of Iran's countermeasures against the International Atomic Energy Agency in the post-war period and seeks to answer the question of what measures and strategies the Islamic Republic of Iran adopted after the joint attacks by Israel and the United States on nuclear facilities, and whether these measures are justifiable from the perspective of international law. The study is based on the hypothesis that the Islamic Republic of Iran has adopted a countermeasure against the International Atomic Energy Agency from a legal perspective and a policy of "strategic ambiguity" from a strategic perspective, which is justified by Article 14 of the 2011 International Organizations Responsibility Plan

Keywords: Nuclear Rights, War, Countermeasures, Nuclear Ambiguity Strategy, Operation Midnight Hammer.

1. PhD Student in International Law, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran.
2. Corresponding Author: Associate Professor, Department of Law, Nuclear Science and Technology Research Institute, Tehran, Iran. Email: srezaei@aeoi.org.ir
3. Associate Professor, Department of Law, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran.

Cite this Paper: Nasiri, V; Rezaei Pishrobat, S; Salimi Torkmani, H (2026). The Legitimacy Of The Islamic Republic Of Iran's Retaliatory Action Against The International Atomic Energy Agency Following a Military Attack on Peaceful Nuclear Energy Facilities. ***State Studies of Contemporary Iran***, 02(12), 111–137.

Publisher: Imam Hussein University

© **Authors**

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) .

دولت پژوهی ایران معاصر

مشروعیت اقدام متقابل جمهوری اسلامی ایران علیه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به‌دنبال حمله نظامی به تأسیسات انرژی صلح‌آمیز هسته‌ای

ولی اله نصیری[۱] | صالح رضایی پیش رباط[۲*] | حجت سلیمی ترکمانی[۳]

۰۲
دوره دوازدهم
تابستان ۱۴۰۵

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۳/۱۰
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۵/۲۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۰۵
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۰۵
صص: ۱۳۷-۱۱۱

شاپا چاپی: ۱۹۱۴-۲۷۸۳
الکترونیکی: ۷۷۶۵-۳۰۹۲

چکیده

رویکرد سیاست‌زده، گزینشی و تبعیض‌آمیز مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نسبت به جمهوری اسلامی ایران و حملات مشترک رژیم صهیونیستی و ایالات‌متحده آمریکا به تأسیسات هسته‌ای ایران، موجب گردید تا دولت جمهوری اسلامی ایران با اتخاذ سیاستی چندلایه، راهبردی از جنس «ابهام عامدانه» را پیش‌گرفته و از نظر حقوقی بر اساس قانون مصوبهٔ مجلس، ملزم به تعلیق همکاری با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی شود. تحقیق حاضر به روش توصیفی-تحلیلی به بررسی مشروعیت اقدام متقابل جمهوری اسلامی ایران علیه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در دوره پساجنگ پرداخته و به‌دنبال پاسخ به این سوال است که جمهوری اسلامی ایران بعد از حملات مشترک رژیم صهیونیستی و ایالات‌متحده آمریکا به تاسیسات هسته‌ای چه اقدامات و استراتژی‌هایی را اتخاذ کرده و آیا این اقدامات از منظر حقوق بین‌الملل قابل توجیه می‌باشند؟ تحقیق بر این فرضیه استوار است که جمهوری اسلامی ایران از نظر حقوقی اقدام متقابل علیه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و از نظر راهبردی سیاست «ابهام استراتژیک» را اتخاذ کرده که این خودیاری با توجه به ماده ۱۴ طرح مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی ۲۰۱۱ قابل توجیه می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: حقوق هسته‌ای، جنگ، اقدام متقابل، راهبرد ابهام هسته‌ای، عملیات چکش نیمه‌شب.

۱. دانشجوی دکتری حقوق بین الملل، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.
۲. نویسنده مسئول: دانشیار، گروه حقوق، پژوهشگاه علوم و فنون هسته ای تهران، تهران، ایران.
Email: srezaei@aeoi.org.ir
۳. دانشیار، گروه حقوق، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.

استناد: نصیری، ولی اله؛ رضایی پیش رباط، صالح؛ سلیمی ترکمانی، حجت (۱۴۰۵). مشروعیت اقدام متقابل جمهوری اسلامی ایران علیه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به دنبال حمله نظامی به تأسیسات انرژی صلح‌آمیز هسته‌ای ، **دولت پژوهی ایران معاصر** ، ۰۲(۱۲)، ۱۳۷-۱۱۱.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

© نویسندگان
این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه و بیان مسئله

حملات نظامی مشترک رژیم صهیونیستی و ایالات‌متحده آمریکا به تأسیسات هسته‌ای، علاوه برتهدید صلح و امنیت بین‌المللی، اعتماد به معاهده عدم اِشاعه سلاح‌های هسته‌ای[1] را تضعیف نموده، بی‌توجهی آشکار به نظام پادمان آژانس را نشان داده و توسعهٔ انرژی هسته‌ای برای اهداف صلح‌آمیز را در معرض خطر قرار می‌دهد. قطعنامه‌های ۴۴۴ و ۵۳۳ آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تصریح و تأکید کرده‌اند که: «هرگونه حملهٔ مسلحانه و تهدید علیه تأسیسات هسته‌ای اختصاص-یافته به مقاصد صلح‌آمیز، نقض اصول منشور ملل متحد، نقض حقوق بین‌الملل و نقض اساسنامهٔ آژانس به‌شمار می‌رود». لذا حملات رژیم صهیونیستی و ایالات متحدهٔ آمریکا به تأسیسات هسته-ای جمهوری اسلامی ایران علاوه بر نقض فاحش بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد، موجب نقض قطعنامهٔ (۲۲۳۱) ۲۰۱۵ شورای امنیت و نقض برجام نیز می‌باشد (JCPOA, 2015). تأسیسات هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران در حالی هدف حملات نظامی قرار گرفتند که اولاً تحت پوشش توافقنامه جامع پادمان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی قرار داشته‌اند و دوماً پایبندی دیرینه و مستحکم جمهوری اسلامی ایران به اصل عدم اِشاعه هسته‌ای مورد تأکید دولت‌ها، نهادهای بین-المللی و حتی نهادهای امنیتی ایالات متحدهٔ آمریکا بوده است. به‌طوری که گزارش سالانهٔ جامعهٔ اطلاعاتی آمریکا[2] (۲۰۲۵)، گزارش سازمان اطلاعات آمریکا[3] (۲۰۲۵) و بیانیهٔ سازمان کنترل تسلیحات[4] (۲۰۲۵) صراحتاً و به اتفاق اعلام کرده‌اند که ایران در حال ساخت سلاح هسته‌ای نیست و حتی در صورت تصمیم ایران برای ساخت سلاح هسته‌ای، این کشور چندین ماه تا ساخت مواد خام آن فاصله دارد.

اینکه جمهوری اسلامی ایران عضو معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای است و مطابق مفاد این معاهده از حقّ مُسلّم تحقیق، توسعه، تولید و بهره‌برداری صلح‌آمیز از فناوری هسته‌ای برخوردار

1 NPT, (1968), Treaty On The Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Date of Entry into Force: 5 March 1970, document INFCIRC/140, United Nations, New York.
2 ATA Report, (2025). Annual Threat Assessment of The U.S. Intelligence Assessment Stated that "Iran is Not Building a Nuclear, Supports The Office of the Director of National. https://thecradle.co.
3 CIA Report, (2025). Cannot Find any Proof That The Iranians are trying to Build a Bomb, Supports The Office of The U.S. Central Intelligence Agency, Government office in McLean, U.S. Virginia.
4 ACA Statement, (2025). Iran Had a Conventional Gun to Our Head as They Tried to Lie Their Way to a Nuclear Bomb, Supports the Office of The Director Arms Control Association on 13 June 2025.

است، هیچ تردیدی وجود ندارد. اما مسأله این است که اقدامات نظارتی و گزارش‌های فنی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، با ایجاد بسترهای حقوقی و مستندسازی‌های خاص، به‌طور غیرمستقیم در شکل‌گیری فضای لازم برای اقدامات قهری علیه تأسیسات هسته‌ای ایران نقش‌آفرین بوده است. با توجه به مسئولیت آژانس به‌دلیل مساعدت دوگانه (سیاسی و عملیاتی) در حمله نظامی به تأسیسات هسته‌ای موضوع اِقدامات متقابل و واکنش حقوقی مطرح می‌گردد. در این راستا، اقدامات و استراتژی‌های پساجنگ باید مطابق قواعد بین‌المللی باشد. به‌عبارتی هرگونه اِقدام متقابل و واکنش حقوقی باید در چهارچوب ماده ۴۹ طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها مصوب ۲۰۰۱ باشد. حال سوال این است که آیا اقدامات متقابل اتخاذ شده جمهوری اسلامی ایران (همانند طرح خروج از اِن.پی.تی و تعلیق همکاری با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی) در چهارچوب حقوق بین‌الملل قابل استناد می‌باشند؟ تحقیق براین فرضیه استوار است که اتخاذ اقدامات متقابل در مقابل تجاوز به تأسیسات هسته‌ای که با مساعدت آژانس بین‌المللی انرژی اتمی صورت گرفته، پاسخی قانونی و عملی مشروع است. با اینکه مطابق ماده ۱۳ اعلامیهٔ حقوق و تکالیف دولت‌ها، حقوق بین‌الملل نسبت به حقوق داخلی برتری دارد (DRDS, 1949: 13). اما باید توجه کرد که همین حقوق بین‌الملل به هر دولتی صلاحیت اتخاذ اقدامات متقابل را در مقابل نقض تعهدات نیز داده است.

مبانی نظری پژوهش

اقدام متقابل

ضرورت ضمانت اجرا در رابطه با انجام تعهدات بین‌المللی دولت‌ها همیشه مدنظر حقوق بین‌الملل بوده است. در این زمینه، ضمانت اجراهای چندی نیز مورد پذیرش واقع شده است. از جمله این ضمانت‌های حقوقی، «اقدام متقابل»[1] است. اقدام متقابل در رویه قضایی مورد پذیرش قرار گرفته‌است. برای مثال می‌توان به رأی ماهوی ۲۷ ژوئن ۱۹۸۶ دیوان در خصوص شکایت نیکاراگوئه علیه آمریکا (ICJ, 1986: 14) و پرونده «ناجی موریس» (ICJ, 1997: 156) و هم‌چنین گزارش «ویلیام ریپهاگن»، گزارش «آرانجیو روئیز» و در نهایت گزارش سوم «جیمز کرافورد» در رابطه با مسئولیت دولت‌ها، اشاره کرد (Crawford, 2000: 21, Arangio-Ruiz,

1 Countermeasure.

1993: 32, Riphagen, 1986: 29). اقدام متقابل آن اقداماتی است که اگر اقدام دولت مسئول نبود با تعهدات بین‌المللی دولت زیان‌دیده مغایر بود. به‌عبارت دیگر اگر رفتار دولت مسئول نبود چنین رفتارهایی در پاسخ به اقدام خلاف بین‌المللی به‌منظور توقف عمل خلاف و جبران خسارت ناشی از آن صورت نمی‌گرفت (وکیل، ۱۳۹۰: ۱۷۸). اقدام متقابل اتخاذ یک روش است که دولت صدمه دیده برای احقاق حق و باز گرداندن روابط حقوقی با دولت مسئول که به‌دلیل ارتکاب عمل خلاف بر هم خورد است، صورت می‌گیرد (ضیایی‌بیگدلی، ۱۳۹۳: ۴۲۴؛ فیوضی، ۱۳۷۹: ۲۵) چنین حقی، هم توسط دولت‌ها و هم در احکام مراجع حقوقی و قضایی بین‌المللی مورد شناسایی قرار گرفته است. براساس ماده ۴۹ طرح ۲۰۰۱ طرح مسئولیت بین‌المللی، هدف اقدام متقابل وادار کردن تابعان حقوق بین‌الملل به انجام تعهدات بین‌المللی خود است (ابراهیم‌گل، ۱۳۸۹: ۴؛ حلمی، ۱۳۸۷: ۷) لذا هدف اقدام متقابل وادار کردن تابعان حقوق بین‌الملل به اجرای تعهدات بین‌المللی است. این دسته از اقدامات ذاتاً غیرقانونی می‌باشند اما فعل متخلفانه تابعان مسئول جنبه غیرقانونی آن‌را زایل می‌کند.

اِن.پی.تی

معاهده «اِن.پی.تی» حاصل چهار سال مذاکرهٔ سخت و مفصل در کمیتهٔ خلع سلاح و کمیتهٔ امنیتی و سیاسی مجمع عمومی است که به تهیهٔ پیش‌نویس این قرارداد منجر شد و با تصویب آن به وسیلهٔ مجمع عمومی در ژوئن ۱۹۶۸صورت قانونی یافت و در سال ۱۹۷۰ برای اعضاء لازم-الاجرا شد (غریب‌آبادی، ۱۳۸۲: ۲۷؛ غریب‌آبادی، ۱۳۸۳: ۳۹؛ مرادی، ۱۳۸۴: ۱۷؛ پلینو و آلتون، ۱۳۷۵: ۷۸) «اِن.پی.تی» در همان مادهٔ اول و دوم، اعضای پیمان را به دو دستهٔ «دارا[1]» و «ندار[2]» تقسیم کرده و برای هر یک تعهداتی مشخص نموده است (NPT, 1968: art.2). پیام روشن این پیمان، آن است که کشورهایی که فنّاوری هسته‌ای را دارند، حق آنان است. اما کشورهایی که فاقد این فنّاوری هستند، نباید آن را داشته باشند. نه خودشان اجازه دارند در این زمینه تلاش کنند و نه کشورهایی که دارای این فنّاوری هستند، مجازند به آنان کمک کنند (هاشمی، ۱۳۸۵: ۲۴؛ مقدم و سهرابی، ۱۳۸۳: ۱۵؛ گلشن‌پژوه، ۱۳۸۷: ۳۸). با وجود این، در خود پیمان «اِن.پی.تی» به-

1 Nuclear Weapon States.
2 Non-Nuclear Weapon States.

صراحت مقرّر شده است: «هیچ یک از مواد این پیمان به نحوی تفسیر نخواهد شد که به حقوق غیرقابل اِنکار هر یک از اعضای این پیمان به‌منظور توسعهٔ تحقیقات، تولید و بهره‌برداری از انرژی هسته‌ای به‌منظور اهداف صلح‌جویانه، خللی وارد نماید، بلکه همه اعضای این پیمان متعهد می شوند که تبادل هرچه سریع‌تر تجهیزات، مواد، دانش و اطلاعات فنی را برای مصارف صلح‌جویانه انرژی هسته‌ای تسهیل نمایند» (Weiss, 2003: 27).

عبارات ابتدایی ماده ۴ نظیر «حق غیرقابل تفویض[1]»، «حق‌لاینفک[2]»، «حق‌ذاتی[3]» یا «حق غیرقابل سلب[4]»، حق دولت‌ها را جهت بهره‌مندی از توسعه، تحقیقات و استفاده از انرژی هسته‌ای برای مقاصد صلح‌آمیز مورد تأیید قرار می‌دهد (حسینی و حسن‌بیگی، ۱۳۹۳: ۷۹؛ مرادی، ۱۳۹۷: ۵۹؛ احمدی، ۱۴۰۰: ۸۰؛ ساعد، ۱۳۸۳: ۵۸). در راستای تحقق ماده ۴ معاهده عدم اِشاعه، اسناد نهایی کنفرانس‌های بازنگری اِن.پی.تی در سال‌های ۱۹۹۵، ۲۰۰۰، ۲۰۰۵ و ۲۰۱۰ مجدداً بر تعهد «کشورهای بهره‌مند» برای مشارکت، به تنهایی یا با همکاری سایر کشورها یا سازمان‌های بین-المللی، در جهت توسعه هرچه بیشتر کاربردهای انرژی هسته‌ای در مقاصد صلح‌آمیز، به‌ویژه در سرزمین کشورهای فاقد سلاح هسته‌ای عضو معاهده (با عنایت ویژه به نیاز نواحی در حال توسعه جهان) تأکید کرده‌اند. تعهدی که در طول ۵۶ سال هیچ وقت به‌درستی انجام نشد (Hajnoczi, 2020). همان‌طور که «سرجیو دوارت» به‌درستی اشاره کرده است شاهد «وعده‌های تحقق نیافته» هستیم (Duarte, 2018: 34). کشورهای فاقد سلاح‌های هسته‌ای همواره به نابرابری این معاهده و عدم همکاری کشورهای دارای فناوری هسته‌ای در انتقال فناوری هسته‌ای و خلع سلاح‌های هسته-ای اعتراض کرده‌اند (مسجدی، ۱۳۹۸: ۱۲۸؛ جعفری، ۱۳۹۹: ۱۱۶؛ ساعد، ۱۳۸۳: ۵۸).

آژانس بین‌المللی انرژی اتمی

ساخت بمب اتم، نخستین ضرورت‌های تأسیس آژانس و سازمانی که بر مصارف ناشی از شکافتن اتم نظارت داشته باشد را پدید آورد. مبداء و خاستگاه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، نطق «دوایت آیزنهاور[5]» با عنوان «اتم برای صلح» بود (صدر، ۱۳۵۲: ۲۹۸) که در سال ۱۹۵۳ در پیشگاه

1 Untransferable Right.
2 Inalienable Right.
3 Intrinsic Right.
4 Inviolable Right.
5 Eisenhower.

مجمع عمومی سازمان ملل متحد ایراد کرد. چهار سال بعد «سایروس ایتین» جلسه‌ای را با دعوت از ۲۲ دانشمند برجسته جهان در منطقه «پاکواش کانادا» برگزار نمود. سایروس هدف و انگیزه اصلی این گردهمایی را احیاء قطعنامه‌ای که توسط «برتراند راسل» و «آلبرت آنشتین» در خصوص مبارزه با تهدیدهای تمدن بشری صادر شده بود، اعلام نمود[1] (Einstein & Russell, 1955: 5). حرکتی که به تثبیت اتم برای صلح منجر گردید. پروفسور «جوزف روتبالت[2]»، یگانه فیزیکدانی که پیش از ویرانی هیروشیما در ماه اوت ۱۹۴۵ خود را از طرح مانهاتان کنار کشیده بود، هشدار می‌داد که باید بر جنبه‌های صلح‌آمیز و نظامی انرژی هسته‌ای نظارت کرد (Rotblat, 1979). «مارسل جونود[3]» نیز اولین پزشک کمیتهٔ بین‌المللی صلیب سرخ بود که بعد از بمباران هسته‌ای به خاک سوخته هیروشیما پا نهاد و نتیجه بمب اتم را چنین شرح داد: «هیچ چیز جز سکوت و ویرانی وجود ندارد». به‌منظور جلوگیری از تکرار وقایعی که طی جنگ جهانی دوم علیه بشریت صورت پذیرفت، مجمع عمومی سازمان ملل متحد در اولین قطعنامه خود در ۲۴ ژانویه ۱۹۴۶ تصمیم به تشکیل «کمیسیون انرژی اتمی»[4] گرفت (مستقیمی و طارم‌سری، ۱۳۵۹: ۵۶). در اولین جلسه کمیسیون انرژی اتمی در تاریخ ۱۴ ژوئن ۱۹۴۶ آمریکا با پیشنهاد طرح معروف به «باروخ[5]» خواستار امحای سلاح‌های هسته‌ای تحت نظارت یک نهاد بین‌المللی شد. در ۱۹ ژوئن ۱۹۴۶ «آندره گرومیکو» نمایندهٔ دولت شوروی در سازمان ملل، در مقابل طرح باروخ، پیشنهادی را تحت عنوان «کنترل قبل از خلع سلاح[6]» مطرح نمود. به‌دنبال پیشنهاد «طرح اتم برای صلح» در تاریخ ۸ دسامبر ۱۹۵۳، از سوی آیزنهاور رئیس‌جمهور وقت آمریکا، در مجمع عمومی سازمان ملل، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی طی قطعنامه ۱۱۴۵ (XII) در سال ۱۹۵۴ تأسیس شد[7]. وظیفه نظارت بر اجرای معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای و پروتکل الحاقی آن برعهده آژانس بین‌المللی انرژی اتمی است که در سال ۱۹۵۷ با هدف تسهیل روند استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای و

1 The First Pugwash Conference. Pugwash Conferences on Science and World Affairs. Retrieved 17 July 2026.
2 Joseph Rotbalt.
3 Junod M.
4 Atomic Energy Commission.
5 Baruch Plan.
6 Control Before Disarmament.
7 Report of the International Atomic Energy Agency: Resolution adopted by the General Assembly. UN. General Assembl 1145 (XII).

جلوگیری از به‌کارگیری همکاری فنی آژانس در مقاصد نظامی فعالیت خود را آغاز نمود و موظف است بدون هیچ تبعیضی در چارچوب نظام پادمانی به بررسی میزان پایبندی کشورهای عضو پیمان بپردازد (شیرودی، ۱۳۸۴: ۱۸؛ حمیدی یونسی، ۱۳۶۸: ۶۴). آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نهادی فنی-تخصصی و مستقل در نظام ملل متحد است که وظیفه اصلی آن نظارت بر استفاده‌های صلح‌آمیز از فنّاوری هسته‌ای، تدوین استانداردهای ایمنی و اجرای نظام پادمان‌ها جهت راستی‌آزمایی عدم انحراف مواد هسته‌ای به سوی مقاصد غیرصلح‌آمیز است.

پیشینهٔ پژوهش

بررسی کلید واژه‌های «پرونده هسته‌ای ایران»، «برنامه هسته‌ای ایران»، «فعالیت هسته‌ای ایران» و «حقوق هسته‌ای» در پایگاه‌های علمی کشور نزدیک به ۳۰۰۰ تحقیق در این باره را نشان می‌دهد. اما دربارهٔ فعالیت‌های هسته‌ای پساجنگ تحقیق چندانی صورت نگفته است و عمده تحقیقات نیز مربوط به قبل از عملیات چکش نیمه‌شب در جنگ ۱۲ روزه و عملیات موسوم به «خشم حماسی» در جنگ رمضان است. جدول۱ پیشینهٔ پژوهش و برخی تحقیقات مرتبط در این زمینه را نشان می‌دهد.

جدول۱. عنوان یا توضیح مختصر پیشینهٔ پژوهش

ردیف	نویسنده	عنوان پژوهش	روش‌شناسی پژوهش	مهم‌ترین یافته‌ها و نتایج مرتبط با پژوهش
۱	حدادی	اقدام متقابل علیه سازمان بین‌المللی	توصیفی-تحلیلی براساس نظریه پیوستگی	اگر اقدام متقابل بر نقض تعهدات ناشی از موافقتنامهٔ پادمان (مانند اصل محرمانگی) استوار باشد، توسل به چنین اقدامی نیازمند طی مراحل حل و فصل اختلاف و رعایت محدودیت‌های ماده ۵۱ و ۵۲ است. اما اگر مبنای آن صرفاً اصول مندرج در سند تأسیس آژانس همچون بی‌طرفی و حرفه‌ای‌گر مدیرکل باشد، به دلیل فقدان مجوز در سند تأسیسی آژانس، اقدام متقابل فاقد مبنای حقوقی روشن خواهد بود.
۲	علوی شهری و اکبرنژاد	جنگ ۱۲ روزه و مساعدت آژانس بین المللی انرژی اتمی در	توصیفی-تحلیلی با رویکرد	مسئولیت آژانس به‌دلیل مساعدت دوگانه (سیاسی و عملیاتی) در ارتکاب عمل متخلفانهٔ بین‌المللی، علم به اوضاع و احوال و نقض تعهدات ذاتی خود، محقق

ردیف	نویسنده	عنوان پژوهش	روش‌شناسی پژوهش	مهم‌ترین یافته‌ها و نتایج مرتبط با پژوهش
		ارتکاب تجاوز	سیستمی	است. یافته‌ها نشان می‌دهند که با احراز ارکان سه‌گانهٔ ماده ۱۴، مسئولیت بین‌المللی آژانس در تسهیل تجاوز نظامی، قابل اثبات است.
۳	سعید قادری، میرزمانی، طلوعی،	تحلیل مسئولیت حقوقی آژانس بین المللی انرژی اتمی در پی حمله نظامی رژیم صهیونیستی به جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر گزارش مغرضانه گروسی	توصیفی-تحلیلی	گزارش ۲۰۲۵ صادره از سوی آژانس بین‌المللی انرژی فاقد مستندات فنی کافی، متعارض‌با گزارش‌های پیشین آژانس و منتشرشده در فضایی ملتهب بود و نقش مستقیمی در توجیه حمله نظامی رژیم صهیونیستی به زیرساخت‌های حیاتی و جان غیرنظامیان ایرانی در ۱۳ ژوئن ۲۰۲۵ ایفا کرد. تحقق نشان می‌دهد که این گزارش، با نقض اصول بی‌طرفی، شفافیت و راستی‌آزمایی، زمینه‌ساز مشارکت غیرمستقیم در یک جرم تجاوز بین‌المللی بوده است.
۴	حاجیلو	تأثیر اقدامات اسرائیل و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بر تضعیف رژیم منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای از نگاه کشورها	توصیفی-تحلیلی	آژانس بین‌المللی انرژی اتمی که مأموریت اصلی آن نظارت بر اجرای تعهدات کشورهای عضو و تضمین صلح‌آمیز بودن برنامه‌های هسته‌ای است، با انتقادات متعددی مبنی بر عملکرد نامساوی و سیاست‌های دوگانه مواجه شده است که این امر به تضعیف جایگاه و اثرگذاری آن در عرصه بین‌الملل دامن زده است.
۵	خلیلی طرقبه و سالاریان	وضعیت اقدامات متقابل پس از ورود شورای امنیت به‌حقوق عدم اِشاعه	توصیفی-تحلیلی	اتخاذ اقدامات مازاد، متفاوت و بدون تجویز شورای امنیت نه با حقوق عدم اِشاعه به‌صورت خاص و نه با حقوق بین‌الملل به‌صورت عام همخوانی نداشته و در برخی موارد متعارض و متناقض با یکدیگر هستند
۶	سادات میدانی	اختلافات آژانس بین-المللی انرژی اتمی با ایران	توصیفی-تحلیلی	اختلافات حقوقی میان ایران و آژانس در زمینه مسئله احراز عدم پایبندی، گزارش‌دهی پرونده ایران به شورای امنیت، تعلیق اجرای ترتیبات فرعی و نهایتاً، صلاحیت آژانس در رسیدگی به فعالیت‌های هسته‌ای غیراعلامی است

روش‌شناسی پژوهش

روش این تحقیق تحلیلی-توصیفی و از نوع تحلیل محتوای اسناد بین‌المللی است. تحلیل ماده ۱۴ طرح مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی مصوب ۲۰۱۱ و سپس بررسی مشروعیت حقوقی تعلیق همکاری ایران با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی از طریق توصیف عینی، واقعی و منظم موضوع مورد پژوهش هدف کلی تحقیق می‌باشد.

یافته‌های پژوهش: مساعدت آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در حمله به تأسیسات هسته‌ای و مشروعیت اقدامات متقابل جمهوری اسلامی ایران

ایالات متحده آمریکا برای توجیه اقدام غیرقانونی خود به مستندات حقوقی نیاز داشت که گزارش‌های مدیرکل آژانس و قطعنامه‌های مغرضانهٔ شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی این بهانه را فراهم کرد. با اینکه صِرفِ اِستناد ایالات متحدهٔ آمریکا به قطعنامه‌های شورای حکام بدون مجوز شورای امنیت نمی‌تواند توجیه‌گر توسل به‌زور و تجاوز به سایت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران باشد، با این وجود قطعنامه‌های شورای حکام در تغییر ذهنیت جامعه جهانی نسبت به ماهیّت برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، کاهش اعتماد و تشدید تنش‌های بین‌المللی بی‌تاثیر نیست. مع‌الاسف قطعنامه‌های مغرضانه شورای حکام به‌ویژه قطعنامه‌های ۳۹ (۲۰۲۴)، ۶۸ (۲۰۲۴) و ۳۸ (۲۰۲۵) از جنبه فنی صِرف فراتر رفته و تقریباً به اسنادی سیاسی تبدیل شده‌اند که به‌وضوح جمهوری اسلامی ایران را به‌عدم پایبندی به تعهدات پادمانی متهم می‌کنند. گرچه محور موضوعی هر سه قطعنامه تقریبا مشابه می‌باشد، اما قطعنامه ۳۸ (۲۰۲۵) شورای حکام علیه جمهوری اسلامی ایران، لحنی تندتر، آمرانه‌تر و قاطع‌تری دارد (IAEA, 2025). برخی حقوقدانان معتقدند که قطعنامه ۳۸ (۲۰۲۵) شورای حکام علیه جمهوری اسلامی ایران به مثابه «مجوز سیاسی» ناخواسته عمل کرد که رژیم صهیونیستی و ایالات متحدهٔ آمریکا از آن برای کاهش موانع دیپلماتیک پیش‌روی خود و پیشبرد اهداف نظامی‌شان استفاده کردند (علوی شهری و اکبرنژاد، ۱۴۰۵: ۱۱۷). این دقیقاً مصداق «تسهیل کردن عمل متخلفانهٔ بین‌المللی» است که مطابق ماده ۱۴ مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی مصوب ۲۰۱۱ مسئولیت بین‌المللی آژانس را موجب می‌گردد و انجام اقدامات متقابل از سوی جمهوری اسلامی ایران در برابر اعمال متخلفانه این نهاد را

موجه می‌سازد. قطعنامه ۳۸ (۲۰۲۵) از ابتدا «با ابراز تأسف» و «تأسف عمیق» در مقدمه و بند اول آغاز می‌شود.[1] سه بار «ابراز تأسف» و شش بار «ابراز نگرانی» در مقدمهٔ قطعنامه ۳۸ (۲۰۲۵) نشان می‌دهد که شورای حکام درصدد انتقال این نگرانی به کُلّ جامعه بین‌المللی است. این ادبیات، موضوع هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران را (حتی پس از بمباران سایت‌های نطنز و اصفهان توسط آمریکا) به‌عنوان یک تهدید بزرگ امنیتی زنده نگه داشته و تشدید کنندهٔ فشارهای سیاسی و بین‌المللی بر کشورمان خواهد بود.

جدول شماره ۲. مهم‌ترین اتهامات قطعنامه ۳۸ (۲۰۲۵) مصوب ۱۲ ژوئن ۲۰۲۵ شورای حکام

ترتیب	اتهامات	بند
۱	ابراز تأسف از فرصت‌های ارائه شده توسط مدیر کل از سال ۲۰۱۹ به جمهوری اسلامی ایران و امتناع ایران ارائه همکاری	بند «الف» قطعنامه
۲	عدم ارائه پاسخ‌های معتبر در مورد فعالیت‌های هسته‌ای مکان‌های اعلام نشده	بند «ب» قطعنامه
۳	ابراز نگرانی از مکان‌ها و فعالیت‌های هسته‌ای اعلام نشده	بند «ج» قطعنامه
۴	نگرانی از مواد هسته‌ای ناشناخته و تجهیزات به شدت آلوده	بند «د» قطعنامه
۵	نگرانی جدی در مورد انباشت سریع اورانیوم غنی‌شده با خلوص بالا	بند «ه» قطعنامه
۶	نگرانی از نتیجه‌گیری مدیرکل	بند «و» قطعنامه
۷	نگرانی از عدم همکاری جمهوری اسلامی ایران با آژانس	بند «ز» قطعنامه
۸	نگرانی از به بن‌بست رسیدن مسائل پادمانی	بند «ح» قطعنامه
۹	نگرانی از نتیجه‌گیری مدیرکل	بند «ط» قطعنامه
۱۰	نگرانی از ارسال پرونده به شورای امنیت	بند «ی» قطعنامه
۱۱	امتناع مداوم ایران از اجرای کد اصلاحی ۳,۱	بند «ک» قطعنامه
۱۲	آژانس قادر به تأیید عدم انحراف مواد هسته‌ای نیست	بند «ل» قطعنامه

شورای حکام نهایتاً در بند «ک» قطعنامه ۳۸ (۲۰۲۵) ادعاهای تحریک‌آمیز از جمله عدم همکاری جمهوری اسلامی ایران در موارد متعدد برای تسهیل اجرای پادمان‌ها، را تکرار می‌کند. تا

1 NPT Safeguards Agreement With The Islamic Republic Of Iran. Resolution adopted on 12 June 2025 during the 1769th session, Item 6 (f) of the adopted agenda (GOV/2025/36), (2025): (d).

به این نتیجه برسد که پنهان‌کاری، پاکسازی گسترده و عدم ارائه پاسخ‌های فنی معتبر از سوی جمهوری اسلامی ایران مانع توانایی آژانس در شفاف‌سازی و تأیید ماهیت منحصراً صلح‌آمیز برنامه هسته‌ای ایران است. مفهوم مخالف بند «ی» قطعنامه ۱۲ ژوئن ۲۰۲۵ شورای حکام این است که برنامه هسته‌ای ایران منحصراً صلح‌آمیز نبوده و اهداف نظامی و غیرصلح‌آمیز را دنبال می‌کند. لذا شورای حکام باید گزارش عدم پایبندی جمهوری اسلامی ایران را به همه اعضاء، مجمع عمومی و شورای امنیت سازمان ملل مطابق بند C ماده XII اساسنامه آژانس تهیه و ارائه کند.

گزارش های مغرضانه مدیرکل آژانس که اغلب با فشار تروئیکای اروپا (بریتانیا، فرانسه، آلمان) و ایالات متحده آمریکا تهیه شده‌اند، اتهامات بی‌اساسی علیه جمهوری اسلامی ایران مطرح کرده‌اند (IAEA, 2024). گزارش ۲۰۲۵ مدیرکل آژانس بسیار مغرضانه بوده و ابهامات و اتهامات زیادی را علیه جمهوری اسلامی ایران مطرح کرده است (IAEA, 2025). اگرچه هدف متجاوزگران «محو کردن کامل تمدّن ایران» بود و جلوگیری از دستیابی به سلاح‌های هسته‌ای تنها بهانه‌ای بیش نبود، اما گزارش سه‌ماهه مدیرکل آژانس دربارهٔ برنامه هسته‌ای ایران با توجه به شرایط سیاسی زمان تهیه و ارائه آن، آغازگر تجاوز نظامی در جنگ ۱۲ روزه و جنگ ۴۰ روزهٔ رمضان گردید. تجاوزات اسرائیل و آمریکا علیه ایران تنها چند ساعت پس از تصویب قطعنامهٔ (GOV/2025/38) از سوی شورای حکام که براساس گزارش‌ها و نتیجه‌گیری مدیرکل آژانس تدوین شده است، مهر تأییدی بر تبدیل آژانس به ابزار اعمال فشار کشورهای غربی علیه ایران شده است.

جدول شماره ۳. مهم‌ترین اتهامات گزارش سه ماهه مدیرکل آژانس ۳۱ می ۲۰۲۵

ترتیب	اتهامات	بند
۱	عدم اعلام اماکن و مواد هسته‌ای اعلام نشده	پاراگراف ۱۹ گزارش
۲	اتهام اختلاف در تعادل مواد هسته‌ای و حسابداری مواد هسته‌ای	پاراگراف ۲۵ گزارش
۳	اتهام انجام آزمایش انفجاری در منطقه مریوان	پاراگراف ۲۹ گزارش
۴	اتهام تضعیف توانایی آژانس با لغو انتصاب بازرسان باتجربه	پاراگراف ۵۵ گزارش
۵	اتهام پاک‌سازی فعالیت‌های هسته‌ای پس از انجام	پاراگراف ۵۶ گزارش
۶	کاهش توانایی آژانس برای راستی‌آزمایی ماهیت برنامه هسته‌ای ایران	پاراگراف ۶۷ گزارش
۷	اتهام غنی‌سازی در سطح بالا	پاراگراف ۶۹ گزارش

این اتهامات در جهت توجیه و مشروعیت‌بخشی به تجاوز رژیم صهیونیستی و ایالات متحدهٔ آمریکا به تأسیسات هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران مطرح شده‌اند. به لسان حقوق مسئولیت بین‌المللی، عمل آژانس را می‌توان «مسئولیت یک سازمان بین‌المللی در رابطه با عمل یک دولت» توصیف کرد (سیفی و زرگری‌نژاد، ۱۴۰۴: ۸۶۷). البته عمل ارتکابی توسط دولتِ کمک و یاری‌شونده، نقض تعهد بین-المللی آن دولت نیز به‌حساب می‌آید (ILC, 2001: Para. 68; 6. Para.66). به‌عبارتی علاوه بر مسئولیت مستقل رژیم صهیونیستی و ایالات متحدهٔ آمریکا، می‌توان از مسئولیت اشتقاقی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نیز سخن گفت. در واقع، بحث مساعدت سیاسی و عملیاتی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در عمل متخلفانه بین‌المللی حمله به تأسیسات هسته‌ای قابلیت طرح و بحث دارد. مسؤول دانستن یک دولت یا سازمان بین‌المللی، مانع از بار شدن مسؤولیت بر دولت یا سازمان بین‌المللی دیگر نیست (ستایش‌پور و حدادی، ۱۳۹۶: ۷۷۱). مسئولیت ناشی از کمک یا مساعدت، مهم‌ترین و فراگیرترین وضعیت مشمول این قسم از مسئولیت قلمداد می‌شود (Aust, 2011: 192)

مساعدت سیاسی و عملیاتی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در حمله به تأسیسات هسته‌ای

نخستین وجه مساعدت آژانس، ماهیتی سیاسی دارد و به اقدام این سازمان در تصویب قطعنامهٔ شمارهٔ GOV/۲۰۲۵/۳۸ در شورای حکام، تنها یک روز پیش از حملهٔ نظامی بازمی‌گردد. اگرچه این قطعنامه در ظاهر سند فنی و در چارچوب وظایف پادمانی آژانس بود، در بستر سیاسی به‌شدت متشنج و با آگاهی از تهدیدات نظامی مکرر، عملاً به ابزار سیاسی تبدیل شد که رژیم صهیونیستی به‌سرعت از آن برای توجیه و مشروعیت‌بخشی به تجاوز خود بهره‌برداری کرد. این «ابزارسازی سیاسی» از قطعنامه، تجاوز را به چند طریق تسهیل کرد (علوی شهری و اکبرنژاد، ۱۴۰۵: ۱۱۲). این قطعنامه با انتقاد از برنامهٔ هسته‌ای ایران، به رژیم صهیونیستی اجازه داد تا اقدام نظامی خود را نه به-عنوان تجاوز یکجانبه، بلکه به‌عنوان واکنشی به «عدم پایبندی»ایران که مورد تأیید یک نهاد معتبر بین‌المللی نیز قرار گرفته است، جلوه دهد. با استناد به این قطعنامه، رژیم صهیونیستی توانست در میان متحدان خود و کشورهای بی‌طرف، این روایت را ترویج دهد که پیش از اقدام نظامی، مسیرهای دیپلماتیک و فنّی از طریق آژانس پیموده شده اما به نتیجه نرسیده است. قطعنامهٔ آژانس

هزینهٔ سیاسی و دیپلماتیک تجاوز را کاهش داد و تصمیم‌گیری برای حمله را آسانتر کرد (سعیدقادری، میرزمانی، طلوعی، ۱۴۰۴: ۱۷).

وجه دوم مساعدت آژانس، ماهیتی مستقیم‌تر و عملیاتی‌تر دارد و به محتوای گزارش‌های فنی و جزئی‌نگر مدیرکل در خصوص برنامهٔ هسته‌ای ایران بازمی‌گردد (علوی شهری و اکبرنژاد، ۱۴۰۵: ۱۱۲). اگرچه این گزارش‌ها با هدف راستی‌آزمایی و در چارچوب وظایف پادمانی آژانس منتشر می‌شوند، در بستر پرتنش و مملو از تهدیدات نظامی، عملاً کارکردی دوگانه پیدا کرده و به مثابه منبع اطلاعات هدف‌گیری برای نهادهای اطلاعاتی و نظامی عمل می‌کنند. این گزارش‌ها اغلب حاوی جزئیات دقیقی ازجمله تعداد، نوع و محل دقیق سانتریفیوژها و سالن‌های آبشار، موجودی و سطح غنی‌سازی مواد هسته‌ای در هر سایت و تغییرات ساختاری در تأسیسات و فعال یا غیرفعال بودن بخش‌های مختلف هستند. اطلاعات تایید شده آژانس به نیروی متجاوز این امکان را می‌دهد که حیاتی‌ترین و آسیب‌پذیرترین نقاط در برنامهٔ هسته‌ای را شناسایی کرده و حملات خود را بر آن‌ها متمرکز کند تا با کمترین هزینه، بیشترین آسیب را وارد نماید (علوی شهری و اکبرنژاد، ۱۴۰۵: ۱۱۲). این در حالی است که به‌قول «راک وود» همه موافقتنامه‌های منعقده آژانس با دولت‌ها، متضمن تعهد آژانس به محرمانگی و حمایت از اطلاعات تحصیل شده می‌باشد (Rockwood, 1995: 376). حتی پس از جنگ ۱۲ روزه و رمضان، آژانس بدون اطلاع‌رسانی رسمی ایران درباره حمله به کارخانه تولید آب سنگین، از طریق تصاویر ماهواره‌ای، میزان خسارت را ارزیابی کرده است. همان‌طور که در نامه شماره ۲۸۶۰۵۹۹ مورخ ۸ آوریل ۲۰۲۶ به مدیر کل آمده است، این موضوع نقض آشکار تعهدات رعایت محرمانگی توسط آژانس است. انتشار اطلاعات محرمانه هسته‌ای ایران در شرایط جنگی و با توجه به ملاحظات ایمنی و امنیتی بیانگر مساعدت سیاسی و عملیاتی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در حمله به تأسیسات هسته‌ای است.

اصرار عجیب و مشکوک گروسی در نشست اضطراری شورای امنیت در ۲۲ ژوئن ۲۰۲۵، برای بازرسی از تأسیسات مورد تجاوز قرار گرفته (نطنز، اصفهان و فردو)، آن هم در شرایطی که به‌دلایل روشن ایمنی، فنی و امنیتی چنین بازرسی‌هایی ممکن نیست، پرسش‌های جدی را پیش روی افکار عمومی و نخبگان قرار می‌دهد. آیا مدیرکل آژانس از جایگاه یک مقام فنی سخن می‌گوید یا در نقش بازرس نظامی آمریکا و رژیم صهیونیستی ظاهر شده است؟ آیا هدف از این

سماجت، چیزی جز ارزیابی میزان موفقیت یا شکست حملات نظامی به زیرساخت‌های هسته‌ای ایران است؟ استدلال می‌شود که رفتار گروسی و اظهارات متناقض و خلاف واقع وی قبل از جنگ ۱۲ روزه و بعد از جنگ، می‌تواند مصداق مشارکت یا تسهیل در ارتکاب جرم تجاوز تلقی شود (سعیدقادری، میرزمانی، طلوعی، ۱۴۰۴: ۱۷)؛ جرمی که مسئولیت کیفری فردی در پی دارد و مصونیت عملکردی مدیرکل آژانس مانع تعقیب آن نخواهد بود. هم‌چنین، مسئولیت بین‌المللی آژانس را به‌عنوان یک سازمان بین‌المللی مطرح می‌سازد.

نقض تعهدات آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در حمله به تأسیسات هسته‌ای

مطابق بند پنجم قطعنامه ۴۴۴ مصوب ۱۹۸۵، در صورت حمله مسلحانه به تأسیسات هسته‌ای صلح‌آمیز، موضوع باید توسط آژانس بررسی شده و طبق بند ششم، مدیرکل باید کنفرانس عمومی را در جریان قرار دهد (IAEA, 1985, para.6). در واقع یکی از مهم‌ترین تعهدات آژانس، تعهد به تنش‌زدایی و تعهد به کوشش برای صلح است. تعهد آژانس برای ایجاد صلح یک الزام اخلاقی صرف نیست، بلکه ریشه در اسناد حقوقی مشخصی دارد. نخست، آژانس بر اساس موافقتنامهٔ سال ۱۹۵۷ با سازمان ملل، بخشی از خانوادهٔ ملل متحد است. این جایگاه آژانس را به اصول و اهداف منشور، به ویژه حفظ صلح و امنیت بین‌المللی ماده ۱ پایبند می‌کند. در نتیجه، آژانس نمی‌تواند حتی در چارچوب وظایف فنی خود، دست به اقدامی بزند که آشکارا با این هدف بنیادین در تعارض باشد. با این وصف، در شرایط بحرانی که ممکن است یک سوءتفاهم به درگیری نظامی منجر شود و یکی از طرفین به کرات دیگری را به حمله تهدید می‌کند، وظیفهٔ ذاتی آژانس، تنش‌زدایی است. دوماً مطابق پنج اصل امنیت هسته‌ای که توسط مدیرکل آژانس در جلسه شورای امنیت سازمان ملل متحد در ۳۰ مه ۲۰۲۳ تعیین و در سند شماره ۳۰ شرح داده شده است (IAEA, 2022: para.8)، یکی از وظایف آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در راستای حفاظت از تأسیسات هسته‌ای تلاش برای جلوگیری و توقف حمله به تأسیسات هسته‌ای است. در حالی که در بند «الف» اکثر قطعنامه‌های شورای حکام بر تلاش‌های حرفه‌ای، مستقل و بی‌طرفانه آژانس تاکید می‌شود، اما شاهد عملکرد سیاسی، جانبدارانه و مغرضانه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی هستیم. برای اثبات این ادعا کافی است تا رویکرد آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نسبت به

وضعیت‌های مشابه مانند حمله روسیه به تأسیسات هسته‌ای زاپوریژژیا مقایسه شود. در حالی که در قطعنامه‌های شورای حکام، قطعنامه‌های کنفرانس عمومی و گزارش‌های مدیرکل، حمله روسیه به مجتمع هسته‌ای زاپوریژژیا به‌شدت محکوم شده است[1]، متأسفانه شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در راستای ایفای نقش پشتیبانی و حفاظت از تأسیسات هسته‌ای حتی حاضر نشد که این تجاوز آشکار را محکوم کند. در بیانیه‌های مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نه‌تنها چنین محکومیتی دیده نمی‌شود (IAEA, 2025) بلکه ایران را به «خویشتن‌داری حداکثری» دعوت کرد که این دعوت مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به «خویشتن‌داری» مورد توجه نماینده فدراسیون روسیه قرار گرفت و در نشست اضطراری شورای امنیت در ۲۲ ژوئن ۲۰۲۵، اظهار کرد که «دعوت از ایران برای خویشتن‌داری ریاکارانه است، گویی به‌جای رژیم صهیونیستی و ایالات متحده آمریکا، این جمهوری اسلامی ایران است که اوضاع را تشدید می‌کند» (UN SC, 2025). آژانس و مدیرکل در پاسخ به درخواست‌های رسمی ایران INFCIRC/1291، INFCIRC/1301، INFCIRC/1335 و INFCIRC/1343 مبنی بر محکومیت حملات به مؤسسات هسته‌ای تحت پادمان و اتخاذ تدابیری در قبال تجاوزات مطابق با قطعنامه‌های ۵۳۳ و ۴۴۴ کنفرانس عمومی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و اساسنامه آژانس، اقدامی ننموده‌اند.

جدول شماره ۴. مصادیق نقض تعهدات توسط آژانس بین‌المللی انرژی اتمی

ترتیب	تعهد	منبع حقوقی	مصداق نقض تعهد
۱	نقض تعهد به استقلال، بی‌طرفی و حرفه‌ای‌گری	مادهٔ III.B اساسنامهٔ آژانس بین‌المللی انرژی اتمی اصول کلی حقوق سازمان‌های بین‌المللی	قطعنامه‌های مغرضانه و جانبدارانه ۳۹ (۲۰۲۴)، ۶۸ (۲۰۲۴) و ۳۸ (۲۰۲۵)
۲	نقض تعهد به ارتقاء صلح و همکاری‌های بین‌المللی	براساس موافقتنامهٔ سال ۱۹۵۷ آژانس با سازمان ملل بند «ب» (۱) از ماده ۳ اساسنامهٔ آژانس	عدم تلاش برای جلوگیری و توقف حمله به تأسیسات هسته‌ای و عدم تلاش برای صلح

1. GOV/2022/17, Resolution adopted on 3 March 2022; GOV/2024/51, Resolution adopted on 12 July 2024; GOV/2024/18, Resolution adopted on 7 March 2024; GC(67)/RES/16; Nuclear Safety, GC(68)/RES/15. para.2.

ترتیب	تعهد	منبع حقوقی	مصداق نقض تعهد
۳	نقض تعهد به تنش-زدایی	مطابق بند پنجم قطعنامه ۴۴۴ مصوب ۱۹۸۵ براساس سند شماره ۳۰ مصوب ۲۰۲۳	عدم محکومیت حمله به تأسیسات هسته‌ای ایران
۴	نقض تعهد به محرمانگی	ماده ۴ توافق INFCIRC/153 بر اساس ماده ۵ موافقتنامهٔ پادمان میان آژانس و ایران ۱۹۷۳	افشای اسناد طبقه‌بندی‌شده تأسیسات هسته‌ای ایران توسط رژیم صهیونیستی انتشار اطلاعات محرمانه هسته‌ای ایران در شرایط جنگی و ارزیابی میزان خسارات از طریق تصاویر ماهواره‌ای
۵	نقض احترام به حق حاکمیت کشورها	مادهٔ III.D اساسنامهٔ آژانس بین-المللی انرژی اتمی	همکاری در نقض حاکمیت ایران

بحث: اقدامات جمهوری اسلامی ایران در دورهٔ پساجنگ

الف) طرح سه فوریتی خروج از اِن.پی.تی

در روزهای نخست درگیری نظامی رژیم صهیونیستی با جمهوری اسلامی ایران برخی از چهره‌های سیاسی مسأله خروج جمهوری اسلامی ایران از اِن.پی.تی را به‌عنوان پاسخی از جانب جمهوری اسلامی ایران طرح کردند. ۲۶ خردادماه در میانه بحران موشکی و نظامی جمهوری اسلامی ایران و رژیم صهیونیستی، رضا نجفی، نماینده جمهوری اسلامی ایران در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، در گفت‌وگو با شبکه المیادین تأکید کرد که تصمیم جمهوری اسلامی ایران برای خروج یا عدم خروج از معاهده منع اِشاعه هسته‌ای، به تحولات آینده بستگی دارد و «مسئولیت هرگونه اقدام در راستای خروج از معاهده برعهده رژیم صهیونیستی است». با وقوع جنگ تحمیلی سوم «طرح سه‌فوریتی حمایت از حقوق هسته‌ای ملّت ایران» در سه محور اعلام خروج از اِن.پی.تی، لغو قانون اقدام متقابل در اجرای برجام و حمایت از پیمان جدید بین‌المللی با کشورهای

همسو (ازجمله شانگهای/بریکس) در توسعه فناوری‌های صلح‌آمیز هسته‌ای در سامانه مجلس بارگذاری و به معاون قوانین ارجاع شد.

اِن.پی.تی به‌عنوان پایه‌ای‌ترین و گسترده‌ترین معاهده بین‌المللی در حوزه کنترل تسلیحات هسته‌ای، از زمان پیوستن جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۹۷۰ تاکنون چارچوبی برای فعالیت‌های هسته‌ای این کشور ایجاد کرده است. خروج از این معاهده نه‌تنها یک تحول حقوقی عمده محسوب می‌شود، بلکه پیامدهای گسترده امنیتی، ژئوپلیتیکی و اقتصادی نیز در پی خواهد داشت. پیمان اِن.پی.تی در عین حال که کشورهای عضو را به رعایت اصول سه‌گانه خود متعهد می‌سازد، در بند دهم خود امکان خروج داوطلبانه از معاهده را نیز در نظر گرفته است (NPT, 1968: art.x). بر اساس این بند، هر عضو می‌تواند در صورت آنکه منافع عالی کشورش در معرض تهدیدی غیرعادی قرار گیرد، تصمیم به خروج از معاهده بگیرد. با این حال، این تصمیم نمی‌تواند ناگهانی باشد؛ کشور مورد نظر موظف است دست‌کم سه ماه پیش از تاریخ خروج، اطلاعیه رسمی به تمام طرف‌های معاهده و دبیرکل سازمان ملل متحد ارایه دهد، و در این اطلاعیه، دلایل تهدیدزا برای منافع عالی خود را به‌روشنی بیان کند. از منظر حقوق بین‌الملل، گرچه حق خروج از این معاهده به‌رسمیت شناخته شده اما تفسیر اصطلاح «تهدیدات غیرعادی» محل بحث است و باید به تبعات قطعی و احتمالی آن توجه ویژه داشت. با این حال، چنین اقدامی تبعات گسترده‌ای نظیر افزایش فشار بین‌المللی و سیاسی، تحریم‌های جدید و شدیدتر، توقف همکاری‌های صلح‌آمیز علمی و فناوری، اتهام حرکت به سمت ساخت سلاح هسته‌ای و احتمال تشکیل اجماع جهانی علیه کشور خارج‌شده را به‌دنبال دارد.

ب) تعلیق همکاری جمهوری اسلامی ایران با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی

اما اقدام عملی دیگر جمهوری اسلامی ایران پس از حمله به تأسیسات هسته‌ای تصویب قانون «الزام دولت به تعلیق همکاری با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی» است. در ماده واحده الزام دولت به تعلیق همکاری با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی آمده است؛ با توجه به نقض حاکمیت ملی و تمامیّت ارضی جمهوری اسلامی ایران توسط رژیم صهیونیستی و ایالات متحده آمریکا نسبت به تأسیسات هسته‌ای صلح‌آمیز کشور و به مخاطره افتادن منافع عالیه جمهوری اسلامی ایران، دولت

مکلف است بلافاصله پس از تصویب این قانون هرگونه همکاری با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بر اساس معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای و پادمان مبتنی بر آن را تا حصول شروط زیر به حالت تعلیق درآورد:

۱- حصول اطمینان از رعایت کامل حاکمیت ملی و تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران و تأمین امنیت مراکز هسته‌ای و دانشمندان هسته‌ای بر اساس چارچوب منشور سازمان ملل متحد و به تشخیص شورای عالی امنیت ملی.

۲- حصول اطمینان از رعایت کامل حقوق ذاتی جمهوری اسلامی ایران در بهره‌مندی از کلیه حقوق مصرح در ماده ۴ معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای به ویژه غنی‌سازی اورانیوم در داخل کشور به تشخیص شورای عالی امنیت ملی.

با اینکه قانون فوق موجز است اما از مبانی حقوقی مستحکمی برخوردار بوده و مستند به ماده ۶۰ عهدنامه ۱۹۶۹ وین درخصوص معاهدات و به استناد بندهای صریح مندرج در ماده ۳۶ برجام و ماده ۱۹ معاهده «ان.پی.تی» تدوین و تصویب شده است. حقوق معاهدات، حق طرف زیان‌دیده را در اختتام یا تعلیق اجرای معاهده به‌دلیل نقض به‌رسمیت شناخته است. با این وجود، دربارهٔ حدود اجرائی حق مذکور، این سؤال اساسی مطرح می‌شود که معاهده باید به چه صورتی نقض شده باشد؟ بند ۳ مادهٔ ۶۰ کنوانسیون ۱۹۶۹ وین در خصوص حقوق معاهدات، این حق را تنها در موقعیت‌ها وقوع نقض ماهوی معاهده قابل اجرا می‌داند (موسوی و حکمت‌آراء، ۱۴۰۱: ۱۶۸۷). تعلیق همکاری با آژانس از شیوه‌های موثر برای پاسخگو کردن آژانس است. دولت‌ها می‌توانند در صورت سوءرفتار آژانس، همکاری‌های خود را محدود کنند. همان‌طور که در سال ۲۰۱۹ بر پایهٔ مصوبهٔ شورای عالی امنیت ملی و بر اساس دو بند ۲۶ و ۳۶ برجام، جمهوری اسلامی ایران به‌دلیل عدم پایبندی طرف مقابل اقدام به کاهش تعهدات برجامی کرد (شهبازی و اشرفی، ۱۳۹۹: ۳۷). طرح مجلس شورای اسلامی در قالب «قانون توقف اقدامات فراتر از تعهدات پادمانی»، به‌روشنی پاسخی به انفعال آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در دفاع از اصول و اهداف مندرج در اساسنامه خود و بی‌عملی آن در محکوم‌کردن نقض آشکار حاکمیت دول عضو محسوب می‌شود. این تصمیم که به استناد به بندهای صریح مندرج در ماده ۳۶ برجام و ماده ۱۹ معاهدهٔ «اِن.پی.تی» اتخاذ و نهایتاً تحت «قانون الزام دولت به تعلیق همکاری با سازمان (آژانس) بین‌المللی انرژی هسته‌ای

(اتمی)» در تاریخ ۱۴۰۴/۴/۴ تصویب و برای اجرا ابلاغ شد، از منظر فنی و حقوقی، کاملاً مشروع و قابل دفاع است؛ چرا که هر عضو، در صورت نقض تعهدات از سوی طرف مقابل، حق دارد اجرای داوطلبانه برخی تعهدات خود را متوقف کند.

اما پرسش اساسی این است که آیا اجرای موافقت‌نامه [پادمان] و فعالیت‌های راستی‌آزمایی آژانس تحت قانون الزام دولت به تعلیق همکاری با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و در شرایط جنگی قابل تعلیق است؟. سوابق مربوط به تدوین پیش‌نویس موافقت‌نامه پادمان جامع در کمیته ۲۲ به‌صراحت اشاره می‌کند که در شرایط خاص «مانند جنگ، درگیری داخلی و غیره ممکن است شرایط دشواری ایجاد شود که در آن موافقت‌نامه به صورت رسمی باقی بماند، اما عملاً اجرا نشود». موافقت‌نامه پادمانی ایران با آژانس (INFCIRC/214) فاقد مفاد خاصی در مورد اجرای اقدامات پادمانی در شرایط جنگی است. ماده ۶۸ سند INFCIRC/214 به «حادثه یا شرایط غیرمعمول» اشاره دارد که برای ذکر شدت و مقیاس تجاوز مداوم علیه ایران توسط رژیم‌های صهیونیستی و آمریکا کاملاً ناکافی و نامناسب است. توافق قاهره با عنوان «گام‌های عملی...» برای رسیدگی به فقدان این مفاد در نظر گرفته شده بود، بنابراین، آژانس نباید انتظار اجرای اقدامات پادمانی در شرایط جنگی به‌گونه‌ای که خصومتی رخ نداده است را داشته باشد. دور دوم تجاوزات، که از ۲۸ فوریه ۲۰۲۶ آغاز شد، این استدلال را مبنی بر اینکه موافقت‌نامه پادمانی نمی‌تواند در جریان تهدیدها و خصومت‌ها اجرا شود را تقویت می‌نماید.

ج) انتقاد از استفاده ابزاری از آژانس و نظام پادمانی آن در کنفرانس بازنگری پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای

در تاریخ ۹ اردیبهشت ۱۴۰۵ رضا نجفی -سفیر و نماینده دائم جمهوری اسلامی ایران- ضمن انتقاد از عملکرد آژانس و نظام پادمانی آن اظهار نمود که تنها در کمتر از نه ماه در سال‌های ۲۰۲۵ و ۲۰۲۶، جهان شاهد دو جنگ تجاوزکارانه توسط دو دارنده سلاح هسته‌ای علیه جمهوری اسلامی ایران بود. هر دو تجاوز با بهانه‌های مرتبط با برنامه هسته‌ای صلح‌آمیز ایران آغاز شدند. در واکنش به این تجاوزات وحشیانه، شورای امنیت سازمان ملل و شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و مدیرکل آن، حتی از صدور یک محکومیت لفظی ساده هم دریغ کردند. بدتر

آنکه، قطعنامه‌هایی علیه ایران تصویب شد که متأسفانه جایگاه قربانی با قاتل عوض شد و هیچ اشاره‌ای حتی به جنایات یا نام قاتلان نیز نشد! این انفعال و بی‌تفاوتی نشان می‌دهد که جهان به سرعت در حال سقوط اخلاقی و حقوقی است. آیا مماشات و سکوت نسبت به متجاوزان جز کمک و حمایت از آن‌ها معنای دیگری دارد؟ نماینده دائم جمهوری اسلامی ایران در کنفرانس بازنگری پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای هم‌چنین اظهار نمود که تمام اورانیوم غنی شده ایران همیشه تحت نظارت کامل آژانس قرار داشته و حتی تا آخرین گرم آن حسابرسی شده و تاکنون نیز هیچ گزارشی درباره انحراف حتی یک گرم از چنین موادی وجود ندارد، اما آمریکایی‌ها اورانیوم غنی‌شده ایران را بسیار خطرناک‌تر از تمام سلاح‌های هسته‌ای جهان معرفی کردند. هدف آمریکایی‌ها این بود که با اهریمنی معرفی کردن ایران، به آن حمله کنند.

د) شکایت ایران از ادعاهای بی‌اساس آژانس بین‌المللی انرژی اتمی

به‌دنبال جنگ رمضان و حملات مجدد ایالات متحده آمریکا به تأسیسات هسته‌ای، نمایندگی دائم جمهوری اسلامی ایران نزد دفتر سازمان ملل متحد و سایر سازمان‌های بین‌المللی در وین نظرات و دیدگاه‌های خود را درباره گزارش مدیرکل به شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در ۱۹ خرداد ۱۴۰۵ ارائه نمود. جمهوری اسلامی ایران با انتشار یادداشتی حقوقی میان اعضای آژانس و ارجاع موضوع به شورای حکام، ادعاهای آژانس و گزارش مدیر کل را رد و اعلام نمود که این نهاد از اختیارات خود فراتر رفته و با استناد به شواهد ساختگی علیه ایران اقدام می‌کند. جمهوری اسلامی ایران در یادداشت حقوقی خود تأکید کرده است که گزارش (مدیر کل)، تحولات مهمی که باعث ایجاد شرایط پیچیده برای اجرای موافقت‌نامه پادمان جامع شده‌اند را نادیده گرفته است، از جمله:

الف) عدم اقدام آژانس در قبال تداوم تهدیدات جدی رژیم‌های آمریکا و اسرائیل علیه مؤسسات هسته‌ای تحت پادمان ایران، علی‌رغم هشدار قبلی ایران به مدیر کل طی جلسات و مکاتبات (شماره ۳۰/۲۹ مورخ ۱۱ ژوئن ۲۰۲۵ و شماره ۱۵۴۸۵۹ مورخ ۸ نوامبر ۲۰۲۳).

ب) عدم اقدام آژانس و مدیر کل در قبال مسئولیت‌های اساسنامه‌ای خود در پاسخ به درخواست ایران، در جریان حملات و پس از آن (INFCIRC/1301 مورخ ۴ ژوئیه ۲۰۲۵ و INFCIRC/1353 مورخ ۹ آوریل ۲۰۲۶).

ج) علی‌رغم وظایف اساسنامه‌ای مدیر کل، اظهارات عمومی او، سیاسی و خارج از اصول حرفه‌ای و بی‌طرفانه بوده و به طرف‌هایی که نیت خصمانه دارند کمک کرده است (اظهارات مدیر کل در مورد چگونگی از بین بردن توانمندی‌های هسته‌ای ایران از جمله ذخایر اورانیوم با غنای بالا از طریق «جنگ هسته‌ای»، احتمال برداشتن آن از طریق توسل به زور، اگرچه با خطرات ایمنی همراه است، یا نظراتی در مورد هرگونه توافق احتمالی در مورد موضوع هسته‌ای مانند محدود کردن سطح غنی‌سازی و ذخایر آن). ایران بارها اعتراض خود را به این رویکرد، از جمله از طریق مکاتبات (شماره ۴۰/۱۲۴ مورخ ۶ آوریل ۲۰۲۶) ابراز کرده است.

بحث: سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران در دورهٔ پساجنگ

الف) اتخاذ سیاست ابهام هسته‌ای

به‌دنبال حمله تجاوزکارانه ایالات متحدهٔ آمریکا به زیرساخت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، اتخاذ سیاستی چندلایه، تغییر راهبرد و پش‌گرفتن راهبردی از جنس «ابهام عامدانه» قابل انتظار بود. «ابهام عامدانه» مفهومی است که معمولاً در حوزه دیپلماسی به‌کار می‌رود (Fischer & Gohli, 2020) ابهام عامدانه هم‌چنین در حوزه نظامی برای توصیف موقعیتی به‌کار می‌رود که دو دولت از ورود به بحث در مورد موضوعی حساس که هر طرف ایده‌های متضادی در مورد آن دارند، از رویارویی و اظهارنظر قطعی اجتناب می‌کنند (Johnson, 2017). ابهام عامدانه به غیرقابل پیش‌بینی بودن، شک و عدم قطعیت اشاره می‌کند (Best, 2012: 84-106) ابهام استراتژیک، ابهامی محاسبه شده برای دستیابی به اهداف است (Paul, et al., 1995) ابهام استراتژیک جمهوری اسلامی ایران شامل ابهام در بیان میزان تخریب یا توان فنّی تأسیسات، ابهام در هدف نهایی، ابهام در پاسخ به حمله و ابهام در دیپلماسی، تجسم‌بخش بازی در مرز توافق و تقابل بود.

روی آوردن جمهوری اسلامی ایران به «ابهام راهبردی» در برنامه هسته‌ای، باعث گردید تا مدیر کل آژانس در بند ۵ گزارش (۲۰۲۶) خود، بر اهمیت برقراری مجدد همکاری عادی بین

جمهوری اسلامی ایران و آژانس به‌منظور تضمین رعایت توافقنامه پادمان‌های اِن.پی.تی تأکید نماید. مدیر کل در انتهای بند ۵ گزارش تأکید کرده است که اجرای توافقنامه تحت هیچ شرایطی قابل تعلیق نیست (IAEA, 2026). در بند ۴۹ گزارش آمده است که آژانس نمی‌تواند در مورد وجود یا عدم وجود اورانیوم غنی شده راستی‌آزمایی کند (IAEA, 2026). گزارش تلویحاً این پیام را صادر می‌کند که جمهوری اسلامی ایران سیاست ابهام هسته‌ای را در پیش گرفته است. سیاست ابهام هسته‌ای هم‌چنین باعث گردید تا مدیرکل در بند ۵ گزارش ۲۰۲۶خود بر تأثیر احتمالی قانون «الزام دولت به تعلیق همکاری با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی» بر اجرای پادمان‌ها در ایران اشاره کرده و در بند ۵۵ به این نتیجه برسد که جمهوری اسلامی ایران باید به‌طور سازنده با آژانس تعامل داشته باشد.

ب) اتخاذ سیاست عدم دنبال کردن سلاح‌های هسته‌ای و پاسداری از فنّاوری هسته‌ای به‌عنوان سرمایهٔ ملی

برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران از بدو آغاز تا به امروز با چالش‌ها و موانع بسیاری روبرو بوده است. از دسیسه‌های سیاسی و اقتصادی گرفته تا اقدامات خرابکارانه و تروریستی، دشمنان جمهوری اسلامی ایران سعی در توقف این برنامه داشته‌اند. با وجود همه مزاحمت‌ها و چالش‌ها، برنامه هسته‌ای ایران به پیشرفت خود ادامه داده و امروزه به یکی از دستاوردهای مهم علمی و صنعتی کشور تبدیل شده است. ملت ایران آگاهانه مسیر توسعه صلح‌آمیز هسته‌ای را انتخاب کرده‌اند و صنعت هسته‌ای را به‌عنوان سرمایه ملی دانسته و خواستار دفاع حداکثری از این نماد ملی و توجه بیشتر به این صنعت غرورآفرین هستند. رهبر معظم انقلاب اسلامی آیت‌الله سید مجتبی خامنه‌ای نیز در پیام خود به‌مناسبت روز ملی خلیج‌فارس (دهم اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۵) فرمودند که نود میلیون ایرانیِ غیور پاسدارِ فناوری هسته‌ای هستند. حضرت آیت‌الله سیّدمجتبی خامنه‌ای در پیامی به‌مناسبت ۱۰ اردیبهشت روز ملّی خلیج فارس، با تأکید بر بعثت مردم در پاسداری از سرمایه‌های ملی فرمودند: «*امروز برانگیختگی معجزه‌گون ملّت ایران، منحصر در ده‌ها میلیون جان‌فدای مبارزه با صهیونیسم و آمریکای خون‌ریز نمانده و نود میلیون هموطن غیور و شریف ایرانی، از تمامی ظرفیت‌های هویتی، معنوی، انسانی، علمی، صنعتی و فناوری‌های پایه‌ای و*

نوین ـ از نانو و بیو تا هسته‌ای و موشکی ـ دفاع کرده و آن‌ها را سرمایهٔ ملی خود فرض نموده و پاسداری خواهند کرد».

این نگاه، راهبردی برای ایرانی قوی، مستقل و مقتدر است و تکلیف دستگاه دیپلماسی را روشن می‌کند: در مذاکرات، حقوق هسته‌ای ایران، به‌ویژه حق غنی‌سازی، قابل اغماض یا مذاکره نیست و دولت مجاز به پذیرش توافقی مغایر با آن نخواهد بود. ایران در سند کاری خود برای کنفرانس بازبینی معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای در سال ۲۰۲۶، حملات آمریکا و اسرائیل به تأسیسات هسته‌ای تحت پادمان را محکوم کرده و خواستار پاسخگویی قانونی متجاوزان شده است. اسناد دیگر نیز مواضع ایران درباره خلع سلاح هسته‌ای، ایجاد منطقه عاری از سلاح هسته‌ای در خاورمیانه و حق استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای را تبیین می‌کنند. از دیدگاه فقه امامیه نیز تولید و به‌کارگیری سلاح هسته‌ای، به‌دلیل تهدید جدی علیه بشریت، حرام و ممنوعیتی دائمی و استثناناپذیر است. اگر نگرانی غرب صرفاً جلوگیری از دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای باشد، توافق ممکن است؛ اما غنی‌سازی صفر، به‌دلیل پیوند با عزت و غرور ملی، پذیرفتنی نیست.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در نشست اضطراری شورای امنیت در ۲۲ ژوئن ۲۰۲۵، رافائل گروسی، مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ضمن اعلام آمادگی برای سفر به تهران، بدون محکوم‌کردن حملات آمریکا و رژیم صهیونیستی، از آسیب‌های واردشده به فردو و ضرورت اعزام بازرسان برای بررسی حدود ۴۰۰ کیلوگرم اورانیوم غنی‌شده تا ۶۰ درصد سخن گفت. این اظهارات با گزارش‌های کتبی آژانس در سال ۲۰۲۵ و بند «ی» قطعنامه ۱۲ ژوئن ۲۰۲۵ شورای حکام، همچنین با اظهارات بعدی او در مصاحبه با سی‌ان‌ان، تعارض دارد؛ زیرا گروسی پس از حملات اذعان کرد که آژانس هیچ شواهدی از تلاش نظام‌مند ایران برای دستیابی به سلاح هسته‌ای نداشته است. این تناقض، انسجام و اعتبار روایت‌های آژانس را زیر سؤال می‌برد و می‌تواند نقض اصول وفای به عهد و حسن نیت، به‌ترتیب مندرج در ماده ۲۶ کنوانسیون وین ۱۹۶۹ و ماده ۶ معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، تلقی شود. بر اساس قواعد مسئولیت بین‌المللی سازمان‌ها، نقض تعهد، اعم از فعل یا ترک فعل، برای سازمان مسئولیت ایجاد می‌کند و دولت زیان‌دیده می‌تواند در قالب اقدامات متقابل و

خودیاری، همکاری خود را به‌طور موقت تعلیق کند. از این منظر، قانون الزام دولت ایران به تعلیق همکاری با آژانس قابل تحلیل است. در نهایت، حملات آمریکا و رژیم صهیونیستی، ضعف‌های ساختاری رژیم امنیت هسته‌ای و نظام عدم اشاعه را آشکار کرد و ضرورت اصلاح آن‌ها بر پایه عدالت، شفافیت و عدم تبعیض را نشان داد. جنگ ۱۲روزه و جنگ رمضان ثابت کردند نظامی که قادر به حفاظت از تأسیسات تحت نظارت خود نیست، در حفظ اعتبار نهادی و تأمین ثبات مورد انتظار نیز با بحران مواجه خواهد شد.

فهرست منابع

Ahmadi, K. (2020). "Criticism of the Performance of the International Atomic Energy Agency". Iranian Law, 15 (2): 75-95. [Persians]

Alavi Shahri M. A., & Hosseini Akbar Nejad H., (1405). The 12-Day War and the Assistance of the International Atomic Energy Agency in Committing Aggression, International Law Journal, 43 (81): 124-91. [Persians]

Arangio-Ruiz, G., (1993). Third report on State Responsibility, Special Rapporteur. UN. International Law Commission. YILC (1993), vol. II(1), 32p.

Aust, P. H. (2011), Complicity and The Law of State Responsibility, Cambridge University Press.

Best J.(2012). Bureaucratic Ambiguity, Economy and Society, 41(1): 84-106.

Crawford, J., (2000). Third Report on State Responsibility, UN Doc. A/CN.4/507/Add.4, para. 413.

Dauret, S. (2018). "Unmet Promise: The Challenges Awaiting the 2020 NPT Review Conference", Arms Control Association; [cited 2018 Nov]. Available from: https://www.armscontrol.org/act/2018-11/features/unmet promise.

DRDS (1949). Declaration of Rights and Duties of States. United Nations, Yearbook of the International Law Commission, Vol. I , pp 286-290.

Ebrahim-Gol, A., (2010). International Responsibility of the State, Text and Explanation of the Articles of the International Law Commission, Tehran: Shahr Danesh, Vol. 2. [Persians]

Fiozi, R., (1995). International Responsibility and The Theory of Political Support, Tehran: University of Tehran. [Persians]

Fischer D., & Gohli H., (2020). Intentional Ambiguity in Chinese Policymaking: The Case of the Smart Grid Industry, The German Journal on Contemporary Asia, 152 (153): 109-126.

Gharibabadi, K., (2003). Introduction to the Disarmament and Arms Control Treaties, Tehran: Geographical Organization of the Armed Forces. [Persians]

Gharibabadi, K., (2004). Introduction to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons and its Additional Protocol, Tehran: Abrar Moaser. [Persians]

Golshan-Pajouh, M. R., (2008). Iran's Nuclear File: Trends and Opinions, Tehran: Abrar Moaser. [Persians]

Haddadi M., (1405). Retaliatory Action Against an International Organization: The Legitimacy of Iran’s Suspension of Cooperation With the International Atomic Energy Agency, International Law Journal, Publication of the Presidential Center for International Legal Affairs, 43 (81): 149-178. [Persians]

Hajilu A., (1404).The Impact of Israel and the International Atomic Energy Agency’s Actions on Weakening the NPT from the perspective of countries, Qadanameh Scientific Quarterly, 8 (3): 8-32. [Persians]

Hamidi Younesi, A., (1989). International Energy Agency, Quarterly Journal of International Petroleum Studies, Year 2 (2): 64. [Persians]

Hashemi S. H., (2006). Iran's Nuclear File: Historical Course and Theories, Tehran: Research Institute for Cultural and Social Studies. [Persians]

Helmi, N., (2008). International Responsibility of the State and Political Support, Tehran: Mizan, Vol.1. [Persians]

Hosseini, M. R., and Beigi E. H., (2014).Strengthening and Establishing the Right to Enrich of the Islamic Republic of Iran in Light of International Nuclear Law, Political Studies of the Islamic World, 10: 75-102. [Persians]

IAEA (1985). Prohibition Of Nuclear Installations Devoted Peaceful Purposes against Armed Attacks. International Atomic Energy Agency in Austria, IAEA, GC(XXIX)/RES/444. para.6.

IAEA (2022). The Safety, Security and Safeguards Implications Of The Situation in Ukraine. Board of Governors resolution GOV/2022/71, para.8.

IAEA (2024). NPT Safeguards Agreement with the Islamic Republic of Iran, Resolution adopted on 21 November 2024 during the 1746th session, GOV/2024/68, para.6.

IAEA (2025). Director General Grossi’s Statement to UNSC on Situation in Iran, IAEA Director General, 49/2025, Vienna, Austria.

IAEA (2025). NPT Safeguards Agreement With The Islamic Republic Of Iran. Resolution adopted on 12 June 2025 during the 1769th session, (GOV/2025/36). https://www.iaea.org.

IAEA (2026). Implementation of the NPT Safeguards Agreement and Relevant Provisions of the United Nations Security Council Resolutions in the Islamic Republic of Iran, GOV/2026/8.

ICJ, (1986). The Case Concerning the Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (1986).

ICJ, (1997). International Court of Justice, Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia), ICJ Reports, 1997.

ILC (2001). Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two.

Jafari, R. (2019). “The Reaction of Non-Party States to the Agency’s Policies”. International Politics Journal, Issue 42, pp. 110-135. [Persians]

JCPOA (2015).The Joint Comprehensive Plan of Action, .Iran and 5+1 Nuclear Deal.

Johnson, J., (2017). “Is China Moving Towards a Nuclear ‘War-Fighting’ Posture?”, Asia Dialogue, http://theasiadialogue.com/2017/06/13/is.

Jones, P. (2015), The Iranian Atack on Osirak: The First Strike Against a Nuclear Facility”, Middle East Policy, 22 (4): 79-92.

Joseph Rotblat (1979). Nuclear proliferation :Arrangements for International Control, Dans Nuclear Energy and NuclearWeapon Proliferation, Stockholm International Peace Research Institute.

Khalili Torqaba, M., and Salarian, Y., (2019). The Status of Countermeasures After the Security Council's Entry into Non-Proliferation Law. Legal Studies, 19 (41), 57-85. [Persians]

Moghadam, J., and Sohrabi, A., (2004). History and Goals of Nuclear Safeguards, Tehran: Pik-Noor. [Persians]

Mokshemi, B., and Taremsari, M., (1970). A Study of the Activities of the United Nations from the Perspective of Disarmament Documents, Tehran, University of Tehran, pp. 5659. [Persians]

Moradi S., (2005). The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons and the National Sovereignty of the Islamic Republic of Iran, Publisher: Basij Organization of Teachers. [Persians]

Moradi, A. (2018). "Challenges of the NPT Regime and the Israeli Nuclear Program". International Law Research, 1 (30): 55-80[Persians].

Mousavi S. F., & Hekmatara, R., (2023). Analysis of "Material Breach" Under Article 60 of the 1969 Vienna Convention on the Law of, Treaties in Light of the Jurisprudence of the International Court of Justice, Public Law Studies Quarterly, Vol. 52 (4): 1677-1695. DOI: 10.22059/JPLSQ.2021.309993.2566

NPT (1968). The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, at 173-74. 65. Id. art.X, para.2, at 494, 729 U.N.T.S. at 175.

NPT, (1968), Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Date of entry into force: 5 March 1970, document INFCIRC/140, United Nations, New York.

Plinio, J.C. and Alton, R., (1996), The Culture of International Relations, Tehran: Contemporary Culture Publications. [Persians]

Riphagen, W., (1986). Third Report on the Content, forms and Degrees of State Responsibility: part 2 of the Draft articles, New York]: UN, 4 Mar. 29.p.

Rockwood. L, (1995). Responsibility of the International Organization and of Its Civil Servants, In Daniel Bardonnet (ed)., The Convention on the Prohibition and Elimination of Chemical Weapons: A Breakthrough in Multilateral Disarmament, RCADI., Workshop, Martinus Nijhoff, pp. 376-379.

Sadat-Meidani S. H., (2016). The Disputes Between the International Atomic Energy Agency and Iran in the nuclear case from the perspective of international law, International Law Journal, Publication of the Presidential Center for International Legal Affairs, 33 (54): 219-256. [Persians]

Sadr, J., (1972), International Institutions and Organizations, Tehran, Higher Institute of Political Science and Party Affairs, p. 298. [Persians]

Saed, N., (2004), "Development of Peaceful Nuclear Knowledge and Technology in International Law Documents and Doctrines", Defense Policy Quarterly, Year 12, 46 (1): 72-45. [Persians]

Saeed Ghaderi, M., and Mirzamani, A., and Toloui, E., (1404). Analysis of the Legal Responsibility of the IAEA Following the Military Attack of the Zionist Regime on the Islamic Republic of Iran, Based on the Biased Report by Grossi, Scientific Quarterly Qazanameh, 8 (3): 8-32. [Persians]

Sajdi, M. (2019). "A Study of The Functioning of The Nuclear Non-Proliferation Regime". International Law Journal, 25 (4): 120-150. [Persians]

Seifi, S. J., & Zargarinejad, N., (2025). Critical Reflections on the Responsibility of States and International Organizations for the Wrongful Acts of Other States or International Organizations. Public Law Studies Quarterly, 55 (2), 859-883. DOI: https://doi.com/10.22059/jplsq.2023.355884.3275. [Persians]

Setayeshpour M., & Haddadi M., (2017). An Investigation into the Necessity of the Institution of “Derivative Liability” in the Findings of the International Law Commission, Quarterly Journal of Public Law Studies, 3 (47): 771-795. [Persians]

Shahbazi, A., & Ashrafi, K., (2019). Investigating The Legitimacy of Iran’s Suspension of JCPOA-based Obligations Using Interpretive Hermeneutics, Journal of Legal Studies, 44 (1): 37-59. [Persians]

Shiroudi, M., (2005). International Atomic Energy Agency: A Study of the Formation Background, Structure and Goals, Journal Parsman, 42 (1): 18. [Persians]

UN SC (2025). United States Bombing of Iran’s Nuclear Facilities Marks ‘Perilous Turn’ in Volatile Middle East, Secretary-General Warns Security Council during Emergency Meeting, 9941ST MEETING (PM), SC/16095.

Vakil, A., (2011). Guaranteeing the Implementation of Fundamental Human Rights, Tehran, Mizan Publication.[Persians]

Weiss, L. (2003), “Atoms for Peace”, Illinois: Bulletin of the Atomic Scientists, 59 (2(: 27-33.

Ziaei Bigdali, M. R., (2014). Public International Law, Tehran: Ganj Danesh, Vol. 22. [Persians]